

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2016/17:730

av **Linda Snecker m.fl. (V)**

En förbättrad frivård

Innehåll

Förslag till riksdagsbeslut	2
Inledning	2
En förbättrad inslussning till samhället	3
Minska återfallen och underlätta inslussningen	4
Tydlig samverkan räddar liv	5
Utbildning	6
Förhållandena för kvinnor och hbtq-personer	7

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på vilka åtgärder som ska vidtas för att säkerställa att en verkställighetsplan upprättas samt att den intagne är delaktig i upprättandet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen tillsammans med SKL och ansvariga myndigheter bör ta fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en översyn av instruktioner och regleringsbrev till de myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser i syfte att både skärpa och göra kraven på samverkan samstämmiga och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att alla intagna ges rätt att fullgöra grundskoleutbildning samt att det blir obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för de som inte har någon fullständig gymnasieutbildning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att personer som avtjänar frivårdspåföljd bör ges rätt och stöd av Kriminalvården att komplettera och fullgöra grundskole- och gymnasieutbildning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av vilka enheter inom Kriminalvården som det föreligger ett särskilt akut behov av att hbtq-certifiera och att det bör vidtas andra lämpliga åtgärder för att stärka kompetensen kring hbtq-frågor och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en djupare översyn av situationen för kvinnor och hbtq-personer intagna i kriminalvårdsanstalt och inom frivården i syfte att förbättra och anpassa Kriminalvårdens verksamhet och insatser gentemot dessa klientgrupper och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

För Vänsterpartiet är det grundläggande att vi har en god och välfungerande kriminalvård och att det just handlar om kriminalvård och inte en ren inkapacitering av människor.

Den moderna kriminalvården bygger på den s.k. normaliseringsprincipen. Det innebär att verkställigheten både i teori och praktik ska organiseras så att en anpassning till livet utanför anstalten blir så enkel som möjligt. För att detta ska fungera så krävs det bl.a. att kriminalvården och övriga relevanta instanser i samhället utanför samverkar.

Frivård är kriminalvård som äger rum ute i samhället. Frivården övervakar klienter som är villkorligt frigivna, har skyddstillsyn, samhällstjänst eller övervakas med hjälp av intensivövervakning med elektronisk kontroll, så kallad fotboja. Merparten av dem som döms till kriminalvård finns i frivården, vilket är runt 12 000 personer. Frivårdens arbete börjar redan när en person misstänks för ett brott. Den misstänkte erbjuds stöd

och före rättegången görs en personutredning av den misstänkte för att på så sätt underlätta för domstolen att välja straff vid en fällande dom. Frivården ansvarar sedan för att planera straffet, en s.k. verkställighetsplanering. Det gör frivården för alla dömda, även de som ska avtjäna sina straff i fängelse.

Dagens kriminalpolitiska debatt och politiska beslut och ställningstagande förespråkar längre och hårdare straff, samtidigt som alla forskningsresultat både i Sverige och i utlandet visar att frihetsberövande påföljder är ineffektiva. Inte heller Kriminalvården efterfrågar längre straff, utan menar att myndigheten kan göra mer och bättre arbete inom frivårdens ramar med behandlingsprogram och kontroll i frihet. Frihetsberövandet åstadkommer stort lidande och leder till att den dömda anstaltsanpassas. När politiska beslut leder till längre straff som leder till en ökad anstaltsanpassning är det ännu viktigare att utslussningsåtgärderna är välorganiserade, effektiva och transparenta samt att det finns en bra kommunikation mellan myndigheter och kommuner.

Vänsterpartiet vill dock att vi pratar om inslussning istället för utslussning, eftersom det viktigaste inte är att slussas ut från kriminalvården, utan att alla ges en reell chans att slussas in i samhället igen. När inslussningen inte fungerar drabbar det individen hårt. Självordsstatistiken för nyligen frigivna är ovanligt hög, allra högst är självordsrisken de första månaderna efter frigivningen.

Tyvärr fungerar inte inslussningen i samhället särskilt väl, och det finns inte alltid upparbetade relationer med relevanta myndighetspersoner som socialtjänst och arbetsförmedling och den som ska frigges. Samverkan mellan den statliga nivån och den regionala och kommunala varierar stort beroende på region och kommun. Stegen för den som frigges att själv upprätta dessa kontakter är ofta svåra att ta. Det är viktigt att det övriga samhället tar vid direkt när strafftiden tar slut, inte efter några veckor. Det krävs en bättre samordning än i dag för att förverkliga detta.

En förbättrad inslussning till samhället

När inslussningen inte fungerar drabbar det individen hårt. Självordsstatistiken för nyligen frigivna är ovanligt hög, allra högst är självordsrisken de första månaderna efter frigivningen. Antalet återfall i brott är också högt och har legat på samma nivåer under lång tid.

Ju längre tid en tillbringar på anstalt desto svårare är det att återanpassa sig till ett liv utanför anstalten. Att det i dag inte finns en välfungerande linje mellan kriminalvården och kommunen gör återanpassningen och inslussningen till samhället än svårare och innebär att den som avtjänat sitt straff inte alltid får den hjälp och stöd från samhället som hen behöver. I dag saknas t.ex. ofta samverkansavtal mellan kriminalvård, kommun och region. I många fall finns inte heller någon person som är ansvarig för att samordna kontakter mellan olika instanser. Dessutom skiljer sig förutsättningarna åt i olika kommuner och regioner, vilket innebär att den hjälp som erbjuds varierar beroende på var i landet en bor.

Dålig koordination mellan olika samhällsaktörer leder till att intagna inte får den hjälp de behöver för att kunna återgå till ett normalt liv efter avtjänat straff. T.ex. kan det handla om att en person som avtjänat sitt straff och som ska tillbaka in i samhället skickas runt mellan olika instanser istället för att få ta del av exempelvis

behandlingsprogram eller studier. Det kan även handla om personer som behöver vård för exempelvis både missbruk och psykisk ohälsa och som riskerar att hamna mellan stolarna när de skickas runt mellan olika vårdgivare. Dessutom kan långa väntetider inom vård och socialtjänst vara förödande för den enskilde och öka risken för både återfall i brott och missbruk.

Det behövs därför ställas tydligare krav på de olika instanserna att samverka med varandra och se till att de insatser som görs följs upp och utvärderas. Det bör också bli tydligare för klienter om valet kring de allmänna och särskilda utslussningsåtgärderna när klienten vidareförs från anstalt till frivården. Frigång, halvvägshus, fotboja i kombination med kriminalvårdens individanpassade behandlingsprogram är särskilda åtgärder som skapar en lättare inslussning till samhället där frivården utgör en tydlig kontrollinstans för klienten. Kriminalvården arbetar med att utveckla de särskilda åtgärderna, en utveckling Vänsterpartiet välkomnar. Alla människor är värda flera chanser i livet, men då måste samhället skapa förutsättningar och underlätta för att människor ska få och kunna ta dessa chanser. En bra inslussning till samhället kan både rädda liv och minska antalet återfall.

I förra årets budgetproposition avsattes 25 miljoner kronor samt angavs att regeringen skulle återkomma med initiativ i frågor som rör förstärkning av arbetet med olika utslussningsåtgärder och i arbetet med att öka andelen intagna som blir föremål för någon av de särskilda utslussningsåtgärderna. Kriminalvården har sedan dess fått ett utredningsuppdrag av regeringen som innebär att Kriminalvården ska utveckla och förstärka myndighetens arbete med utslussning i syfte att öka de intagnas förutsättningar att inte återfalla i brott. I uppdraget ingår såväl den stegvisa utslussning som kan ske inom Kriminalvårdens egna miljöer som den som kan ske genom olika former av vistelser utanför anstalt, bl.a. de särskilda utslussningsåtgärderna. Vidare ingår att utveckla den externa samverkan som sker i utslussnings syfte. Såväl övergången från anstalt till frihet som övergången från övervakning inom ramen för frivården till en tillvaro utan stöd och kontroll från Kriminalvården omfattas av uppdraget som ska slutredovisas senast den 31 mars 2018.

Under året som gått har Kriminalvården även inrättat en funktion som samordnare på nationell nivå som ska arbeta med myndighetens samverkan med andra relevanta aktörer. Kriminalvården har även inlett ett arbete med att inventera omfattningen av samverkan med kommuner och landsting i syfte att identifiera utvecklingsområden. Regeringen har även nyligen tillsatt en utredning med uppdrag att lämna förslag på en modell för lokal samverkan för att förebygga återfall i brott, s.k. inslussgrupper. Samverkan ska tydligt fokusera på individens behov och förutsättningar men också baseras på var och en av de inblandade aktörernas roller och kärnuppdrag. Vänsterpartiet välkomnar denna utveckling och initiativ som syftar till att förbättra inslussningen.

Minska återfallen och underlätta inslussningen

Sju av tio personer som dömts till fängelse återfaller i brott inom tre år. Riksrevisionens granskning, *Återfall i brott – hur kan samhällets samlade resurser användas bättre?* (RiR 2015:4), från 2015 visar att det finns en stor brist på samordnade och effektiva insatser, trots att samhället satsar stora resurser på just detta. Återfall i brott leder till mänskligt lidande men också till stora kostnader för samhället. Regeringens styrning behöver förbättras om målet att minska återfallen i brott ska kunna nås. Av

Riksrevisionens granskning framgår att andelen dömda som återfaller i brott under lång tid legat på samma nivå. I genomsnitt begår närmare 40 procent av alla dömda nya brott inom tre år. För personer som dömts till fängelse är motsvarande siffra 70 procent. Samhällets insatser för att förhindra återfall i brott är för få och för dåligt samordnade och dessutom sätts de ofta in för sent och är inte heller tillräckligt individuellt anpassade.

Enligt Kriminalvårdens portalparagraf ska straffet utformas på så sätt att anpassningen till samhället underlättas. Ett huvudverktyg för att klara detta mål är att använda sig av den s.k. verkställighetsplanen. En verkställighetsplan ska göras i samråd mellan den intagne och kriminalvården och ska löpa som en röd tråd mellan häkte, fängelse och frivård. I denna plan tas exempelvis behandling och utbildning upp.

Allt för många intagna och f.d. intagna vittnar om att denna verkställighetsplan i själva verket inte används alls. I vissa fall har verkställighetsplanen upprättats av kriminalvården utan att den intagne tillfrågats och getts möjlighet att medverka vid utformandet. Vänsterpartiet anser att det måste vidtas åtgärder för att säkerställa att den intagne varit delaktig i utformandet av verkställighetsplanen samt att det överhuvudtaget upprättas en sådan plan. En sådan åtgärd skulle kunna vara att det blir krav på att varje intagen framöver ska godkänna sin verkställighetsplan tillsammans med Kriminalvården. Regeringen bör återkomma med förslag på vilka åtgärder som ska vidtas för att säkerställa att en verkställighetsplan upprättas samt att den intagne är delaktig i upprättandet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

För att syftet med de återfallsförebyggande åtgärderna ska kunna uppnås och antalet återfall i brottslighet ska minska rekommenderar Riksrevisionen i sin granskning regeringen att bl.a. ställa tydligare krav på samverkan mellan myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser och ta initiativ till att kommuner och landsting ska samverka med Kriminalvården. Riksrevisionen anser att t.ex. landstingen bör vara skyldiga att ingå avtal med Kriminalvården om vård och behandling av klienter med missbruk eller beroende inom Kriminalvården i landstingsområdet och att detta bör regleras i lag. Riksrevisionen anser även att regeringen bör se till att direktiven till myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser är samstämmiga vad gäller krav på samverkan i instruktioner och regleringsbrev.

Vänsterpartiet delar många av de slutsatser och förslag på åtgärder som Riksrevisionen presenterar i sin granskning. En viktig åtgärd som vi vill lyfta fram är att det behöver tas fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet. En sådan plan bör tydliggöra en gemensam grundsyn på området, fördelning av ansvar och kostnader mellan ansvariga aktörer samt insatsernas omfattning. I planen bör även ingå att skapa ett forsknings- och kunskapsbaserat system för att följa upp samhällets återfallsförebyggande insatser, även långsiktigt. Regeringen bör därför tillsammans med SKL och ansvariga myndigheter ta fram en nationell handlingsplan för att utveckla det återfallsförebyggande arbetet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Tydlig samverkan räddar liv

En bra inslussning till samhället, vilket förutsätter en god samverkan, kan dessutom rädda liv. 2014 presenterades en studie, *Suicide after release from prison: A population-based cohort study from Sweden*, gjord av forskare från Karolinska Institutet som visar att personer som har suttit i fängelse löper ca 18 gånger högre risk att begå

själv mord jämfört med andra delar av befolkningen. Allra högst är självmordsrisken de första månaderna efter frigivningen och hos individer med substansmissbruk och tidigare självmordsförsök bakom sig. Risken var högst de fyra första veckorna efter frigivandet.

Att ha frigivits från fängelse är en självständig riskfaktor för suicid, även om frigivningen ligger några år tillbaka i tiden. Studien ger inga klara svar på vad den höga självmordsfrekvensen beror på. Enligt studien är en möjlig förklaring att de som suttit i fängelser inte har sökt eller fått vård för sina depressioner, som därmed skulle vara underbehandlade. En annan möjlig förklaring är att det framför allt är missbruk och inte depression som leder fram till självmord hos personer som avtjänat ett fängelsestraff. Oavsett så är detta något som det finns all anledning att titta vidare på och, inte minst, vidta åtgärder för att antalet självmord efter frigivning ska minska.

Vänsterpartiet anser att det behöver ställas tydligare krav på de olika instanserna att samverka med varandra och se till att de insatser som görs följs upp och utvärderas. Regeringen bör därför göra en översyn av instruktioner och regleringsbrev till de myndigheter som är ansvariga för återfallsförebyggande insatser i syfte att både skärpa och göra kraven på samverkan samstämmiga. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utbildning

Under många år har Vänsterpartiet drivit krav på att alla intagna inom kriminalvården ska ges möjlighet till grundutbildning. Många intagna saknar fullgod grundutbildning, och utan grundutbildning är det betydligt svårare att få arbete och dessutom omöjligt att studera vidare. Utbildning gynnar både den enskilde och samhället.

Det finns anstalter som satsat stort på utbildning. Det är bra, men vi anser att det behövs en generell rättighet för intagna att kunna genomföra studier. För intagna med ofullständig skolgång handlar det inte sällan om inlärningsproblem, koncentrationssvårigheter och liknande. För många som kanske levt ett ganska slitsamt liv med såväl droger som kriminalitet har dessa problem snarare förstärkts än mildrats.

I dag bedrivs undervisningen till viss mån i vanlig lektionsform och är lärarledd, men i stor utsträckning är den intagne hänvisad till att studera på egen hand. För en person som har en misslyckad skolgång bakom sig kan detta innebära stora svårigheter. För att ge såväl ekonomisk utväxling av de satsningar som görs och bästa möjliga förutsättningar för den enskilde att lyckas behöver studiemiljön bli mindre torftig och mer utvecklad. Det kan handla om mer satsningar på studieteknik, hjälpmedel och inte minst läxhjälp.

I likhet med Riksrevisionen anser Vänsterpartiet även att det bör bli obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för de intagna som inte har någon fullständig gymnasieutbildning. Regeringen bör därför återkomma med ett förslag som innebär att alla intagna ges rätt att fullgöra grundskoleutbildning samt att det blir obligatoriskt för Kriminalvården att erbjuda kompletterande utbildning för dem som inte har någon fullständig gymnasieutbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen tillkänna. Motsvarande bör även erbjudas inom frivårdens ram, förslagsvis genom samverkan mellan kommun och Kriminalvården. Personer som avtjänar frivårdspåföljd bör ges rätt och stöd av Kriminalvården att komplettera och fullgöra grundskole- och gymnasieutbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Förhållandena för kvinnor och hbtq-personer

Kriminalvårdens klienter är till allra största del män och verksamheten är anpassad efter den manliga kriminaliteten och patriarkala föreställningar om mannen. År 2014 var 95 procent av de intagna på anstalt män och 5 procent kvinnor, och inom frivården samma år var 87 procent män och 13 procent kvinnor.

Kunskapen om och anpassningen av Kriminalvårdens verksamhet till kvinnor är inte tillräcklig och i förhållande till hbtq-personer finns det mycket mer att önska, både inom frivården och på anstalter.

Kvinnors situation inom Kriminalvården bör uppmärksammas särskilt, och ökad kunskap om kvinnors brottslighet och livssituation är av yttersta vikt för att kriminalvårdens insatser ska kunna anpassas efter de intagna kvinnornas behov. Typiskt sett är Kriminalvårdens insatser utformade efter en manlig norm och sedan i viss mån anpassats till kvinnor. Enligt justitiekottets uppföljningsgrupps rapport *Uppföljning av kvinnor intagna i kriminalvårdsanstalt från 2009* (2008/09:RFR9) visar utvärderingar att flera behandlingsprogram antingen har fått negativ effekt för kvinnor (med högre återfallsfrekvens jämfört med kontrollgruppen) eller ingen effekt alls, samtidigt som männen fått positiva utfall för samma program.

I dag finns det vissa enheter och personal inom Kriminalvården som är hbtq-certifierade, vilket är bra och ett steg i rätt riktning. Frågan om biologisk och upplevd könsidentitet blir extra tydlig inom kriminalvården eftersom anstalterna är könsbinärt uppdelade. I välvillighet eller okunskap kan personer bli helt fel placerade och hbtq-personer uppmanade att inte berätta om sin könsidentitet eller sexuella läggning.

Alla måste dock, oavsett könstillhörighet, könsidentitet och sexualitet, ges samma möjligheter till en bra verkställighet. Vänsterpartiet anser därför att det dels behöver vidtas mer kunskapshöjande insatser inom kriminalvården rörande hbtq-frågor, dels att kriminalvårdens verksamheter och insatser behöver anpassas för att fungera för alla oberoende könstillhörighet.

Det bör därför göras en översyn av vilka enheter inom kriminalvården som det föreligger ett särskilt akut behov av att hbtq-certifiera och vidta andra lämpliga åtgärder för att stärka kompetensen kring hbtq-frågor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Dessutom bör en djupare översyn av situationen för kvinnor och hbtq-personer intagna i kriminalvårdsanstalt och inom frivården göras i syfte att förbättra och anpassa Kriminalvårdens verksamhet och insatser gentemot dessa klientgrupper. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Snecker (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Karin Rågsjö (V)

Rossana Dinamarca (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)